

Wprowadzenie

Krzysztof T. Konecki

Uniwersytet Łódzki

Problematyka emocji staje się coraz bardziej popularnym tematem analiz socjologicznych. Socjologowie dostrzegają wagę emocji, sposobów i stylów ich wyrażania, zarządzania emocjami w życiu codziennym oraz zawodowym (Binder, Palska, Pawlik 2009; zob. też numer tematyczny „Przeglądu Socjologii Jakościowej”, t. 9, nr 2, pt. *W stronę socjologii emocji*; Czerner, Nieroba 2011; zob. także Turner, Stets 2009; Turner 2004; Hochschild 2009; Czykwin 2013). Socjologia bierze pod swój mikroskop analityczny także emocje, z którymi mamy do czynienia w publicznym życiu politycznym. Socjolog austriacki, Helmut Schoeck, pisał już w latach 60. o odwoływaniu się do emocji w życiu i debatach politycznych: „Nawet, gdyby walka wyborcza – co mało prawdopodobne – toczyła się na płaszczyźnie czysto intelektualnej, z użyciem precyzyjnych, logicznych argumentów, nie wydaje się, sądząc po małostkowej zazdrości i nierzadko irracjonalnych sprzeczkach w gronie uczonych i naukowców, aby poziom i ton demokratycznej debaty miały w konsekwencji ulec poprawie. Celem zawsze pozostanie unicestwienie punktu widzenia opozycji w imię własnej frakcji; bez względu na to, jak bardzo podatna będzie na racjonalny atak, bardziej opłacalna okaże się zawsze krytyka odwołująca się do podstawowych emocji” (Schoeck 2012: 227).

Wypowiedzi w dyskusjach, debatach mogą przybrać formę usprawiedliwień lub tłumaczeń, jednak tego typu wypowiedzi

pojawiają się w kontekście wystąpienia u uczestników debat politycznych emocje (np. wstydu, zakłopotania, a nawet gniewu, czy też radości). Oczywiście, emocje mogą być udawane i ich dramatyczna prezentacja w założeniu ma służyć tylko wzmocnieniu znaczenia wypowiedzi polityków. Emocje te mogą być przyczyną dla pojawienia się usprawiedliwień i tłumaczeń, lub też konsekwencją już wyrażonych tłumaczeń i/lub usprawiedliwień. Sama koncentracja na języku wypowiedzi, bez uwzględnienia komponentu emocjonalnego z nim związanego, nie objaśnia pełnego kontekstu wypowiedzi i jej znaczenia. Emocje można zrekonstruować badając warstwę językową werbalną, ale także niewerbalną, dodając do tego otoczenie fizyczne, w którym odbywa się dyskusja. Fizyczne otoczenie jest definiowane społecznie w określony sposób i ma znaczenie symboliczne, wykorzystywane bywa przez aktorów społecznych w celu wywierania wpływu i nadawania znaczenia wypowiedzi. Ponadto kontekst przestrzenny jest pragmatycznym narzędziem budującym znaczenia mowy. Obserwacja wszystkich tych elementów może pomóc nam w zrekonstruowaniu kultury emocjonalnej danego miejsca spotkań społecznych. Trzeba też pamiętać o pewnej tradycji dyskusowania i prowadzenia debat. Wątek socjalizacyjny także jest tutaj ważny, choć w pracy nie będziemy się nim zajmować. To co nas interesuje, to między innymi analiza interakcyjnego kontekstu wypowiedzi oraz uwarunkowań kontekstu fizycznego debat. Drobiazgowa analiza określonych sposobów wyrażania emocji w określonych, społecznie zdefiniowanych mikrokontekstach może nam powiedzieć wiele o kulturze emocjonalnej większych grup społecznych, a nawet całego społeczeństwa (Scheff 1997). Pewne formy wypowiedzi przeplecione lub dobrze splecione „nicią emocjonalną” przekazują znaczenia nie zawsze zawarte w warstwie werbalnej wypowiedzi. Forma wypowiedzi w określonym kontekście może nam powiedzieć więcej niż sama jej treść. Wypowiedź słowna jest zakorzeniona w danej sytuacji, a sama sytuacja w pewnej szerszej kulturze dyskusji i debat, w tym w kulturze

emocjonalnej. Media mają tutaj olbrzymi wpływ na rozpowszechnianie wzorców dyskusowania i sposobów wyrażania emocji.

Większość analizowanych w tej książce wystąpień ma charakter „przedstawiień” w sensie dramaturgicznym, gdzie aktor (w tym przypadku polityk) dobiera określone środki wyrazu, by zaprezentować określoną wizję rzeczywistości i/lub swojej tożsamości i/lub tożsamości innego (Goffman 2008). Często pojawia się w analizowanych filmach, będących zapisem debat sejmowych, próba ośmieszenia partnera interakcji, czego konsekwencją ma być zawstydzenie i/lub zdeprimowanie emocjonalne adwersarza i przekonanie publiczności o własnych racjach bądź wyższości moralnej.

***

W książce dokonujemy analizy wybranych fragmentów debat sejmowych, w których do głosu dochodziły emocje i były one obserwowalne, lub też obserwowalne było ich tłumienie. Ponadto w analizie zostały także uwzględnione przykłady dotyczące opanowywania emocji, taktownego/nietaktownego zachowania, dobrych manier. Analizie poddano filmy umieszczone na portalu YouTube.com, które były pierwotnie nagrywane i transmitowane przez TVP, a później niektórzy internauci zamieszczali je na portalu YouTube.com. Analizowano filmy, w których występowały tylko osoby publiczne, a więc politycy i posłowie. Interesował nas głównie dyskurs parlamentarny, który już wcześniej był poddawany analizie naukowej (Czyżewski, Kowalski, Piotrowski 2010: 19). Jednak w naszym przypadku analizy koncentrowały się głównie na wymiarze emocjonalnym, a analiza wypowiedzi werbalnych była poddawana interpretacjom głównie z punktu widzenia wzbudzania i tworzenia emocji i w konsekwencji określonej kultury emocjonalnej.

Analizy prezentowane w niniejszej książce zostały dokonane podczas zajęć dydaktycznych „Jakościowe metody badań

socjologicznych” na drugim roku doktoranckich studiów socjologicznych w Instytucie Socjologii, na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego. Był to projekt, który zmierzał do nauczenia studentów analizy danych wizualnych przy użyciu metodologii teorii ugruntowanej. Podstawowy cel zatem miał charakter dydaktyczny. Studenci dobierali filmy, dokonywali transkrypcji, po czym wykonywali kodowanie otwarte i rzeczowe. Następnie kodowali dane w sposób teoretyczny, pisząc noty teoretyczne, które ostatecznie zintegrowane miały uzyskać postać pracy na zaliczenie przedmiotu. Studenci pracowali w grupie, analizom towarzyszyły ożywione dyskusje prowadzone w dobrej i wesołej zazwyczaj atmosferze w pokoju prowadzącego zajęcia. Radość jako emocja okazała się niezbędnym warunkiem dobrej i efektywnej pracy twórczej. Możemy powiedzieć, z pewnej perspektywy czasowej, o grupowej formie uzgadniania znaczeń, opracowywania kategorii, stawiania tez i prezentowania wyników analiz. Uprawianie teorii ugruntowanej dobrze sprawdza się w kooperatywnym i dyskutującym ze sobą zespole. Otwartość, dyskusja i radość z pracy naukowej to są te warunki, które zapewniamy, według nas, sukces dydaktyczny w pracy nauczycieli akademickich, choć pewnie nie tylko akademickich.

W trakcie analiz, które wywoływały również wiele emocji, generalnie pozytywnych, okazało się, że powstaje większa całość, która być może nadaje się do opublikowania w postaci książki. Ostatecznie autorzy artykułów i prowadzący te zajęcia zdecydowali się wspólnie na opracowanie danych podzielonych tematycznie na rozdziały i wydanie książki. Książka obrazuje zatem także pewien efekt pracy dydaktycznej oraz pokazuje, co można osiągnąć w grupie analizując dane jakościowe.

Na samym początku dokonano analizy na wybranych celowo – według klucza terminologicznego „Emocje i polityka, Sejm, debaty sejmowe, kłótnie w Sejmie” – filmach z nagrań umieszczo-

nych na portalu YouTube.com. Filmy te docierały do wielu odbiorców i miały dużą oglądalność, z tego też względu były w jakimś sensie istotne dla odbiorców. Wybieraliśmy te fragmenty nagrań, które zawierały ładunek emocjonalny możliwy do zdefiniowania ze względu na pewne wskaźniki emocji (Retzinger, Scheff, 2000: 82–84) oraz w oparciu o definicje i opisy stanów uczuciowych, z których mogliśmy wywnioskować występowanie określonych emocji (Scheff 1990; Turner, Stets 2009; Konecki, Pawłowska 2014). Na emocjach tych skoncentrowaliśmy naszą analizę. Zrekonstruowaliśmy i opisaliśmy w książce także konteksty wypowiedzi i dyskusji, które pokazywały nam dramaturgiczne zaplecze oraz dramaturgiczne środki wyrażania opinii oraz emocji (Goffman 2008).

Analizy przeprowadzaliśmy zgodnie z procedurami metodologii teorii ugruntowanej, w tym także wizualnej teorii ugruntowanej (Konecki 2000; Konecki 2012). W dalszych już analizach dokonywaliśmy teoretycznego dobierania próbek, co polegało na poszukiwaniu filmów, które odpowiadałyby na pytania pojawiające się przy analizie jakiegoś filmu. Na przykład analizując konteksty wypowiedzi emocjonalnych, chcieliśmy zobaczyć także, jak regulowane są emocje, gdy do gry wkracza Marszałek Sejmu i podejmuje się zarządzania emocjami (Hochschild 2009) w sytuacjach napięcia i widocznej złości u niektórych posłów. Należy pamiętać również o tym, że w zawodzie polityka okazywanie emocji wskazujących na brak opanowania jest źle postrzegane. W ocenie polityków stosuje się tu zwykle podwójne standardy, odmienne dla polityków-kobiet i odmienne dla polityków-mężczyzn. Kobieta-polityk wyrażająca emocje (np. złości) będzie oceniana jako niestabilna emocjonalnie, a mężczyzna-polityk może wyrazić złość, bowiem jest to „racjonalne” z powodu jego np. głębokich przekonań (*ibidem*, zob. rozdz. 8).

Oczywiście materiały, które analizowaliśmy, były „przygotowane” przez operatorów kamer i prowadzących montaż w trakcie transmisji. Oni również, wychytując określone sytuacje na sali

sejmowej i dokonując zbliżeń, kreowali obraz kultury emocjonalnej debat politycznych. Transmisja telewizyjna powodowała, iż wyobrażenie odbiorcy także wpływało na konstruowanie obrazu przez kamerzystów oraz menedżerów/operatorów kierujących obrazami w trakcie pokazywania obrad. Moment konstrukcji obrazu również trzeba wziąć pod uwagę (Konecki 2012: 23). Akt kreacji jest jedną z warstw obrazowania (*ibidem*: 25).

W ostatecznych konkluzjach analitycznych odwoływano się często do prac Goffmana, głównie do jego koncepcji dramaturgicznej (Goffman 2008; 2006).

Struktura książki jest prawie dosłownym formalnym odpowiednikiem paradygmatu kodowania używanego w metodologii teorii ugruntowanej (Konecki 2000). Pokazuje ona pracę nad wypowiedziami według pewnej sugestii zawartej w tej procedurze kodowania teoretycznego (warunki przyczynowe, zjawisko – kategoria centralna, kontekst, warunki interweniujące, działania/strategie i techniki interakcyjne, konsekwencje). Centralną kategorią naszych analiz jest emocjonalny wymiar debat politycznych. Głównym kontekstem przestrzennym była izba sejmowa.

Na koniec do Czytelników kierujemy sugestią, by przed przystąpieniem do zapoznania się z analizami zawartymi w poszczególnych rozdziałach obejrzeni odnośne filmy, tak by mogli potem sami sprawdzić przedstawione konkluzje, ewentualnie dokonać korekty interpretacji zaprezentowanych w książce.

Bibliografia

- Binder, Piotr, Hanna Palska, Wojciech Pawlik (red.) (2009), *Emocje a kultura i życie społeczne*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa
- Czerner, Anna, Elżbieta Nieroba (red.) (2011), *Studia z socjologii emocji. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole
- Czykwin, Elżbieta (2013), *Wstyd*, Impuls, Kraków
- Czyżewski, Marek, Sergiusz Kowalski, Andrzej Piotrowski (red.) (2010), *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa
- Goffman, Erving (2008), *Człowiek w teatrze życia codziennego*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa
- Goffman, Erving (2006), *Rytuał interakcyjny*, przeł. A. Szulżycka, PWN, Warszawa
- Hochschild, Arlie R. (2009), *Zarządzanie emocjami. Komercjalizacja ludzkich uczuć*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Konecki, Krzysztof (2000), *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, PWN, Warszawa
- Konecki, Krzysztof T. (2012), *Wizualna teoria ugruntowana. Podstawowe zasady i procedury*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 8, nr 1, s. 12–45
- Konecki, Krzysztof T., Beata Pawłowska (red.) (2014), *Emocje w życiu codziennym. Analiza kulturowych, społecznych i organizacyjnych uwarunkowań ujawniania i kierowania emocjami*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź
- Retzinger, Suzanne, Thomas Scheff (2000), *Emotion, alienation, and narratives: resolving intractable conflict*, „Mediation Quarterly”, vol. 8, no. 1, s. 71–85
- Scheff, Thomas J. (1990), *Microsociology. Discourse, emotion, and social structure*, University of Chicago Press, Chicago
- Scheff, Thomas J. (1997), *Emotions, the social bond, and human reality: Part/whole analysis*, Cambridge University Press, Cambridge
- Schoeck, Helmut (2012), *Zawiść. Źródło agresji, destrukcji i biedy*, Fijor Publishing, Warszawa
- Turner, Jonathan H. (2004), *Struktura teorii socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Turner, Jonathan H., Jan E. Stets. (2009), *Socjologia emocji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa